

ประเภทของเพลงพื้นบ้าน

จัดทำโดย

นายวิทชัย สุขเพราะนา

หัวหน้างานดนตรีและนันทนาการ

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประเภทของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านแบ่งได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับวิธีการจัดแบ่งดังนี้
แบ่งตามเขตพื้นที่เป็นภาค ๔ ภาค คือ

๑. เพลงพื้นบ้านภาคกลาง
๒. เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ
๓. เพลงพื้นบ้านภาคอีสาน
๔. เพลงพื้นบ้านภาคใต้

เพลงพื้นบ้านภาคกลาง

เพลงพื้นบ้านภาคกลางส่วนใหญ่เป็นเพลงโต้ตอบหรือเพลงปฏิพากย์ เป็นเพลงที่หนุ่มสาวใช้ร้องโต้ตอบเกี้ยวพาราสีกัน มักร้องกันเป็นกลุ่มหรือเป็นวง ประกอบด้วย ผู้ร้องนำเพลงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่เรียกว่า พ่อเพลง แม่เพลง ส่วนคนอื่นๆ เป็นลูกคู่ร้องรับ ให้จังหวะด้วยการปรบมือ หรือใช้เครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เช่น กรับ ฉิ่ง เพลงโต้ตอบนี้ ชาวบ้านภาคกลางนำมาร้องเล่นในโอกาสต่างๆ ตามเทศกาล หรือในเวลาที่มารวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบางเพลงก็ใช้ร้องเล่นไม่จำกัดเทศกาล แบ่งได้ ๕ กลุ่ม คือ

๑. เพลงที่นิยมร้องเล่นในฤดูน้ำหลาก เทศกาลกฐินและผ้าป่า ในช่วงเทศกาลออกพรรษา ได้แก่

- เพลงเรือ (ร้องกันทั่วไปในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี)
- เพลงเครื่องทอน เพลงโก่ป่า (ปรากฏชื่อในหนังสือเก่าก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ ว่าร้องอยู่แถบพระนครศรีอยุธยา)
- เพลงหน้าผา เพลงยี่มโย เพลงโซ่ (นครนายก)
- เพลงรำพาข้าวสาร (ปทุมธานี)
- เพลงร่ายภาษา (กาญจนบุรี)

๒. เพลงที่นิยมเล่นในเทศกาลเก็บเกี่ยว เป็นเพลงที่ร้องเล่นในเวลาลงแขกเกี่ยวข้าว และนวดข้าว ได้แก่

- เพลงเกี่ยวข้าว เพลงกุ่ม (อ่างทอง สุพรรณบุรี)
- เพลงเต็นกำ (อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา)
- เพลงเต็นกำรำเคียว (นครสวรรค์)
- เพลงจาก (อ. พนมทวน กาญจนบุรี)
- เพลงสงฟาง (สุพรรณบุรี กาญจนบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี)
- เพลงพานฟาง (สุพรรณบุรี กาญจนบุรี)
- เพลงส่งคอลำพวน (กาญจนบุรี นครปฐม ราชบุรี)
- เพลงชักกระดาน (กาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม สิงห์บุรี อ่างทอง)
- เพลงโอบ (ราชบุรี ใช้ร้องเล่นเวลาหยุดพักระหว่างนวดข้าว)

๓. เพลงที่นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เป็นเพลงที่ร้องเพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง และบางเพลงเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการละเล่นของหนุ่มสาว ได้แก่

- เพลงพืชม้วน (พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์ สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก)
- เพลงพวงมาลัย (นครปฐม เพชรบุรี กาญจนบุรี อ่างทอง นครสวรรค์)
- เพลงระบำ เพลงระบำบ้านไร่ (พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี)
- เพลงฮินเลเล (พระนครศรีอยุธยา นครสวรรค์ สุโขทัย พิษณุโลก)
- เพลงคล้องช้าง (สุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม)
- เพลงข้าเจ้าหงส์ (พระนครศรีอยุธยา)
- เพลงข้าเจ้าโลม (นครสวรรค์ อุทัยธานี)
- เพลงเหย่อย (กาญจนบุรี)
- เพลงกรุ่น (อุทัยธานี พิษณุโลก)
- เพลงชักเย่อ (อุทัยธานี)
- เพลงเข้าผี (เกือบทุกจังหวัดของภาคกลาง)

- เพลงสังครานต์ (เป็นเพลงใช้ร้องยั่วประกอบทำรำ ไม่มีชื่อเรียกโดยตรง ในที่นี้ เรียกตามคำของยายทองหล่อ ทำเลทอง แม่เพลงอาวโสชาวอยุธยา)

๔. เพลงที่ใช้ร้องเวลามารวมกันทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง ได้แก่

- เพลงโซลกแป้ง (ร้องโต้ตอบกันเวลาลงแขกโซลกแป้งทำขนมจีน ในงานทำบุญ ของชาวอ่างทอง ชาวนครสวรรค์)
- เพลงแห่นาคหรือสังนาค (ร้องกันทั่วไปในภาคกลาง ในงานบวชนาคขณะแห่นาคไปวัดหรือรับไปทำขวัญนาค)

๕. เพลงที่ร้องเล่นไม่จำกัดเทศกาล เป็นเพลงที่ร้องเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในงานบุญประเพณีต่างๆ ร้องรำพันแสดงอารมณ์ความรู้สึก ร้องประกอบการละเล่น หรือร้องโดยที่มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่

- เพลงเทพทอง (เป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าที่สุด ตามหลักฐานในวรรณคดีและหนังสือเก่าบันทึกไว้ว่า นิยมเล่นตั้งแต่สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ จนถึง รัชกาลที่ ๖)

- เพลงลำตัด
- เพลงโนเนโนนาด
- เพลงแอ่วเค้าซอ
- เพลงแห่เจ้าบ่าว
- เพลงพาดควาย
- เพลงปรบไก่อ
- เพลงขอทาน
- เพลงฉ่อย (มีชื่อเรียกอื่นๆ เช่น เพลงวง เพลงเป่ เพลงฉ่า เพลงตะขาบ)
- เพลงทรงเครื่อง
- เพลงระบำบ้านนา
- เพลงอีแซว
- เพลงรำโทน
- เพลงสำหรับเด็ก (เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก เพลงประกอบการละเล่นเด็ก)

เพลงพื้นบ้านภาคกลางแม้จะมีหลากหลายประเภทมากกว่าทุกภาค แต่มีเพลงจำนวนน้อยที่ยังคงร้องเล่นกันบ้างในชนบท และส่วนหนึ่งก็เป็นเพลงที่เล่นกันเฉพาะถิ่นเท่านั้น

ศิลปินพื้นบ้านสาธิตการร้องเล่นเพลงสงฟาง ที่นำมาร้องในเวลาลงแขกเกี่ยวข้าว และนวดข้าว

เพลงพื้นบ้านภาคกลางที่แพร่หลายได้มีกันไป และมีพ่อเพลงแม่เพลงที่ยังจดจำร้องกันได้ ๘ เพลง คือ

๑. เพลงเรือ
๒. เพลงเต็นกำ
๓. เพลงพิชฐาน
๔. เพลงระบำบ้านไร่
๕. เพลงอีแซว

- ๖. เพลงพวงมาลัย
- ๗. เพลงเหย่อย
- ๘. เพลงฉ่อย

เพลงเรือ

เพลงเรือเป็นเพลงที่ร้องเล่นในฤดูน้ำหลาก นิยมเล่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี และลพบุรี ช่วงเทศกาลกฐิน ผ้าป่า หรืองานนมัสการ งานบุญประจำปีของวัด ซึ่งเป็นฤดูน้ำหลาก ชาวनावางเว้นจากการทำนา รอน้ำลด และรวงข้าวสุก ก็จะพากันพายเรือมาทำบุญไหว้พระและเล่นเพลง เรือที่ใช้มีเรือมาดสี่แจว เรือพายมาทุกลำจุดตะเกียงเจ้าพายุ หรือตะเกียงลานไว้กลางลำเรือ ธรรมเนียมในการเล่นมีเรือฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจำนวนผู้เล่นขึ้นอยู่กับขนาดของเรือประมาณ ๙ - ๑๐ คน มีพ่อเพลง แม่เพลง ส่วนที่เหลือเป็นลูกคู่ ใช้กลอนลงสระเสียงเดียวกันไปเรื่อยๆ ที่เรียกว่า "กลอนหัวเดียว" นิยมร้องกลอนลา และกลอนไล เพราะคิดหาคำได้ง่ายกว่าสระเสียงอื่น มีเครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง และกรับ พ่อเพลงที่นั่งกลางลำเรือ จะเป็นคนตีฉิ่งดังฉับๆ ไปเรื่อยๆ ที่เหลือก็เป็นลูกคู่คอยร้องรับหรือร้องยั่วด้วยคำว่า "ฮั้ ไห้" และคอยกระทุ้งว่า "ชะ ชะ" ตามความคะนองปากเป็นจังหวะๆ

เมื่อชาวเพลงพายเรือมาถึงที่หมาย โดยทั่วไปก็จะมองหาเรือจับคู่ว่าเพลงกันแล้ว ฝ่ายชายจะพายเรือไปเทียบจนชิดเรือฝ่ายหญิงและเก็บพายขึ้น ในเรือแต่ละลำจะนั่งเป็นคู่ๆ นอกจากช่วงหัวเรือท้ายเรือจะนั่งคนเดียวเพราะที่แคบเรือฝ่ายชายจะเริ่มว่าเพลงก่อน เรียกว่า "เพลงปลอบ" เพื่อขอเล่นเพลงกับฝ่ายหญิงตามมารยาท เมื่อว่าไปสัก ๒ - ๓

บท หากฝ่ายหญิงนิ่งไม่ตอบ ก็แสดงว่า ไม่สมัครใจเล่นเพลงด้วย หรือมีคู่นัดหมายอยู่แล้ว เรือฝ่ายชายต้องไปหาคู่ใหม่ แต่ถ้าฝ่ายหญิงเอื้อมเสียงตอบ แสดงว่า ตกหลุมปลงใจเล่นเพลงด้วย ก็เริ่มว่า "เพลงประ" ได้ตอบกันในเชิงเกี้ยวพาราสีอย่างสนุกสนาน เมื่อว่าเพลงกันสมควรแก่เวลาแล้ว เรือฝ่ายชายจะพายไปส่งเรือฝ่ายหญิง ในระหว่างนั้นก็ว่า "เพลงจาก" เพื่อเป็นการแสดงความอาลัยอาวรณ์

เพลงเต็นกำ

เพลงเต็นกำมีอยู่ทั่วไปแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นิยมเล่นในจังหวัดอ่างทอง สิงห์บุรี สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา และนครนายก ส่วนมากจะร้องเล่นระหว่างช่วงหยุดพักเมื่อเกี่ยวข้าวไปถึงอีกคันนาหนึ่ง หรือมักเล่นตอนเย็นหลังเลิกเกี่ยวข้าวแล้ว ผู้เล่นจะยืนล้อมเป็นวงกลม หรืออาจยืนเป็นแถวหน้ากระดาน หันหน้าเข้าหากัน มือซ้ายถือรวงข้าว มือขวาถือเคียว พ่อเพลงแม่เพลงอาจมีหลายคนช่วยกันร้องแก้ หรือร้องโต้ตอบฝ่ายตรงข้าม ส่วนคนอื่นๆ เป็นลูกคู่รับว่า "เฮ้ เอ้า เฮ้ เฮ้"

เพลงพิชฐาน

เพลงพิชฐานนิยมเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ โดยเล่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุทัยธานี นครสวรรค์ สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสุโขทัย เมื่อหนุ่มสาวทำบุญตักบาตรที่วัดแล้ว ก็จะพากันเก็บดอกไม้เข้าไปไหว้พระในโบสถ์ หญิงและชายนั่งคนละข้าง มือถือพานดอกไม้ เพลงขึ้นต้นด้วยคำว่า "พิชฐาน" มาจากคำว่า อธิษฐาน เพื่อขอพรพระ ฝ่ายชายเริ่มว่าเพลงก่อน ฝ่ายหญิงร้องแก้ เมื่อฝ่ายใดร้อง ลูกคู่ฝ่ายนั้นร้องรับ ไม่ต้องปรบมือ เกี้ยวพาราสีกันไปในเรื่องเพลงซึ่งเป็นกลอนสั้นๆ เพียง ๔ บรรทัด และมักยกเอาชื่อหมู่บ้านมาสัมผัสกับชื่อดอกไม้

เพลงอีแซว

เพลงอีแซวเป็นเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี เล่นในงานเทศกาลสงกรานต์ หรืองานบุญกุศล เดิมเป็นเพลงร้องโต้ตอบกันสั้นๆ แบบกลอนหัวเดียว ต่อมา ได้ยืมกลอนเพลงฉ่อยไปร้องให้ยาวมากขึ้น ร้องด้วยจังหวะเร็วๆ เดินจังหวะด้วยฉิ่ง กรับ พ่อเพลงแม่เพลงแต่ละฝ่ายมีลูกคู่ ๔ - ๕ คน ร้องโต้ตอบเชิงเกี้ยวพาราสีแฝงคำสองแง่สองง่าม เพื่อสร้างความครึกครื้นให้แก่ผู้ฟัง ส่วนผู้ร้องต้องมีความสามารถในการเลือกถ้อยคำมาร้อยเรียง ที่เรียกกันว่า "ดันเพลง" ให้ทันจังหวะที่เร็วกว่าเพลงประเภทอื่นๆ ต่อมา เพลงอีแซวได้พัฒนาเป็นวงอาชีพรับจ้างแสดงตามงานต่างๆ และเป็นที่นิยมร้องกันแพร่หลายในจังหวัดใกล้เคียงด้วย

เพลงพวงมาลัย

เพลงพวงมาลัยเป็นเพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายและหญิง นิยมเล่นกันแถบภาคกลางทั่วไปแทบทุกจังหวัด ในงานเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ งานโกนจุก งานบวชนาค งานมงคลต่างๆ โดยเลือกสถานที่เล่นเพลง เป็นลานกว้างๆ ยืนล้อมเป็นวงกลม แบ่งเป็นฝ่ายชายครึ่งวงฝ่ายหญิงครึ่งวง มีพ่อเพลง แม่เพลงผลัดกันร้อง ส่วนที่เหลือจะเป็นลูกคู่ปรบมือเป็นจังหวะ และร้องรับฝ่ายของตน

เพลงเหย่อย

เพลงเหย่อยเป็นเพลงพื้นบ้านจังหวัดกาญจนบุรี นิยมเล่นในงานเทศกาล และงานมงคลต่างๆ มักมีกลองยาวมาตีเรียกชาวบ้านก่อน กลองยาวกับเพลงเหย่อยจึงเป็นของคู่กัน แบ่งเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จำนวนฝ่ายละ ๘ - ๑๐ คน มีผ้าคล้องคอคนละผืน ฝ่ายชายเริ่มรำออกไปก่อน สองมือถือผ้าออกไปด้วย จะค่อยๆ รำเข้าไปหาฝ่ายหญิง ซึ่งอยู่ในแถวตรงข้าม แล้วส่งผ้าหรือคล้องผ้าให้ ฝ่ายหญิงที่ได้รับผ้าก็ต้องออกมารำคู่ พยางค์ร้องโต้ตอบเนื้อหาในเชิงเกี้ยวพาราสี เมื่อรำคู่พอสมควรแล้วก็ต้องให้คนอื่นรำบ้าง โดยฝ่ายหญิงเอาผ้าไปคล้องให้ฝ่ายชายคนอื่นๆ ส่วนฝ่ายชายคนเดิมก็ต้องค่อยๆ รำแยกออกมากลับไปยังที่เดิม รำสลับอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนจบเพลง อาจพ้องรำกันไปจนตึกด้วยความเพลิดเพลินตลอดทั้งคืน

เพลงฉ่อย เพลงวง เพลงฉ่า หรือเพลงเป่

เพลงฉ่อยเป็นเพลงที่เล่นกันทั่วไปทุกจังหวัดในภาคกลาง โดยนิยมเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และวันนักขัตฤกษ์อื่นๆ ภายหลังมีการตั้งวงเป็นอาชีพรับจ้างแสดงทั่วไป คณะลำตัดหวังเต๊ะนิยมนำเพลงฉ่อยมาร้องแทรกกับการเล่นเพลงลำตัดเสมอๆ เพลงฉ่อยเป็นเพลงโต้ตอบระหว่างชายหญิง มีเอกลักษณ์ตรงที่ลูกคู่จะร้องรับว่า "เอ้ชา เอ้ชา ชา ฉาด ชา" บางคณะต่อด้วย "หน้อยแม่" ไม่ต้องมีดนตรีประกอบ ลูกคู่จะปรบมือเท่านั้น

เพลงฉ่อยมีชื่อเรียกหลายชื่อ บางครั้งเรียกว่า เพลงวง มาจากลักษณะที่ยืนร้องเป็นวงกลม หรือเรียกว่า เพลงฉ่า มาจากบทรับของลูกคู่ ซึ่งบางแห่งรับว่า ฉ่า ชา...และที่เรียกว่า เพลงเป่ เพราะมีพ่อเพลงฉ่อยที่มีชื่อเสียงมากชื่อ เป่ จึงเรียกตามชื่อพ่อเพลงผู้นั้น

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ

ชีวิตของผู้คนในภาคเหนือ หรือชาวล้านนา ผูกพันอยู่กับเสียงเพลงตลอดเวลาตั้งแต่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว จนถึงวัยชรา เพลงพื้นบ้านภาคเหนือเป็นบทร้องมุขปาฐะ คิดคำร้องขึ้นด้วยปฏิภาณไหวพริบ ขับร้อง ได้ฟัง และจดจำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ยังเป็นที่รู้จัก และมีการร้องเล่นกันอยู่บางแห่งจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึงในที่นี้มี ๓ ประเภท คือ

เพลงสำหรับเด็ก

ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก และเพลงร้องเล่น พบว่า มีการร้องกันในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน

- เพลงกล่อมเด็ก ผู้ใหญ่ใช้ร้องขับกล่อมให้เด็กหลับ มักเรียกว่า เพลงอ้อ ซา ซา (ออกเสียงว่า อ้อ จา จา) ตามเสียงที่เอื้อนออกมาตอนขึ้นต้นเพลง เพื่อให้เกิดความนุ่มนวล ชวนให้เด็กหลับไปได้ง่าย เนื้อเพลงมีลักษณะคำประพันธ์ที่ไม่ตายตัว จำนวนคำและสัมผัสไม่เคร่งครัดเช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านอื่นๆ ส่วนทำนองเป็นทำนองร่ำ (ฮ่ำ) โดยเอื้อนเสียงทอดยาวที่พยางค์สุดท้ายของวรรค และเปล่งเสียงขึ้นลง ตามระดับสูงต่ำ ของเสียงวรรณยุกต์
- เพลงร้องเล่น ได้แก่ เพลงลิกก้องกอ เป็นเพลงที่ใช้ร้องเล่นกับเด็กโดยเฉพาะเด็กเล็กๆ เมื่อว่างไว้บนหลังเท้าพ่อ และยกขาขึ้นลงตามจังหวะเพลง เพลงลิกจุงจา เป็นเพลงที่ร้องเมื่อไถงช้างให้เด็กเล่น นอกจากนี้ มีเพลงที่ได้กร้อเล่นอื่นๆ เช่น เพลงฝนตกสุยสุย เพลงเกี่ยวหญ้าไซหญ้าปล้อง เพลงหมาหางกิด และเพลงสำหรับเล่นจ้ำจี้

จ้อย เป็นเพลงพื้นบ้านที่เกิดจากประเพณีการพบปะพูดคุยเกี่ยวพาราสีในตอนกลางคืน เรียกว่า "แอ่วสาว" ระหว่างที่หนุ่มๆ เดินไปเยี่ยมบ้านสาวที่ตนหมายปองเอาไว้ ก็เอื้อนเสียงร้องจ้อยเท่ากับเป็นการส่งสัญญาณให้สาวจำเสียงได้ด้วย การร้องเป็นการจำบทร้อง และทำนองสืบทอดกันมาโดยไม่ต้องฝึกหัด อาจมีดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้

ขอ

เป็นเพลงพื้นบ้านภาคเหนือที่ชายหญิงขับร้องโต้ตอบกัน ผู้ร้องเพลงขอ หรือขับขอ เรียกว่า ช่างขอ เริ่มจากร้องโต้ตอบกันเพียงสองคน ต่อมา พัฒนาเป็นวงหรือคณะ และรับจ้างเล่นในงานบุญ มีดนตรีประกอบ ได้แก่ ปี่ ซึ่ง และ สะล้อ มีเนื้อร้องเข้ากับลักษณะของงานบุญนั้นๆ เช่น ขอเรียกขวัญ เป็นการทำขวัญนาค ขอถ้อง เป็นขอโต้ตอบเกี่ยวพาราสักัน ขอเก็บนก เป็นบทชมธรรมชาติ ชมนกชมไม้ ขอว้อง เป็นขอบทสั้นๆ ใช้ร้องเล่น ขอเบ็ดเตล็ดเรื่องต่างๆ เช่น ขอแ้วสาวป็นฝ่าย ขอเงี้ยวเกี่ยวสาว และขอที่เล่นเป็นเรื่องนิทาน เช่น น้อยใจยา เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ และดาววิไก่อ้น้อย ส่วนทำนองที่ใช้ขับขอมีหลายทำนองตามความนิยมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ทำนองขึ้นเชียงใหม่ จะปู้ ขอเมืองน่าน ละม้ายเชียงแสน ขอพม่า และทำนองเงี้ยว

เพลงพื้นบ้านภาคอีสาน

ภาคอีสานเป็นแหล่งรวมกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันถึง ๓ กลุ่ม จึงมีเพลงพื้นบ้านแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว
๒. เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย (กูย)
๓. เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช

เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว

กลุ่มชนกลุ่มนี้ ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดหนองคาย อุดรธานี เลย สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น ชัยภูมิ มุกดาหาร ยโสธร อุบลราชธานี บุรีรัมย์ และบางส่วนของจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มชนนี้ใช้ภาษาถิ่น คือ ภาษาอีสาน เพลงพื้นบ้านของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว มี ๒ ประเภท คือ หมอลำ และเซิ้ง

ก. หมอลำ

หมอลำเป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมมากในภาคอีสาน ได้พัฒนาการแสดงเป็นคณะ มีการฝึกหัดเป็นอาชีพ รับจ้างไปแสดงในงานต่างๆ มีทำนองลำ เรียกตามภาษาถิ่นว่า "ลาย" ที่นิยมมีด้วยกัน ๔ ลาย คือ

๑. ลายทางสั้น
๒. ลายทางยาว
๓. ลายลำเพลิน
๔. ลายลำเต้ย
- ข. เซิ้ง หรือลำเซิ้ง

คำว่า "เซิ้ง" หมายถึง การฟ้อนรำ เช่น เซิ้งกระติบ หรือทำนองเพลงชนิดหนึ่ง เรียก ลำเซิ้ง เซิ้งทั่วไปมี ๓ แบบ คือ เซิ้งบั้งไฟ เซิ้งเต้านางแมว และเซิ้งเต้านางดั่ง การเซิ้งนี้มักจะเป็นกลุ่มย่อยๆ ตั้งกระบวนแห่ไปขอปัจจัย เพื่อร่วมทำบุญงานวัด

การฟ้อนรำเชิงกระติบ

เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย (กฺุย)

เป็นกลุ่มประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ มีภาษาของตนเอง คือ ภาษาเขมร และภาษาส่วย(กฺุย) ซึ่งต่างไปจากภาษาถิ่นอื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้านที่เรียกว่า "เจรียง" ซึ่งแปลว่า ร้อง หรือขับลำ

การร้องเล่นเจรียงชั้นตุง ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย (กฺุย)การเล่นเจรียงนั้น มีทั้งที่จัดเป็นคณะ และเล่นกันเองตามเทศกาล เป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. เจรียงในวงกันตรึมวง ซึ่งเป็นวงดนตรีประกอบด้วย ปี่อ ปี่ชลั้ย กลอง กันตรึม ฉิ่ง ฉาบ กรับ ปัจจุบันมีขออู้ และขอด้วงด้วย เมื่อเจ้าภาพจัดหาวงกันตรึมมาเล่น ก็จะมีการร้องเพลง คือ เจรียงประกอบวงกันตรึม เนื้อร้องจะเลือกให้เข้ากับงานบุญกุศลนั้นๆ หรือตามที่คุณฟังขอมา

๒. เจรียงเป็นตัวหลัก ในวันเทศกาล ชาวบ้านที่มีอารมณ์ศิลปินจะจับกลุ่มร้องเจรียงที่จำสืบทอดกันมา ผลัดกันร้อง และรำฟ้อนด้วย เช่น เจรียงตรุษ เจรียงนอกรแก้ว (เพลงร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง)

เพลงพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช

กลุ่มชนวัฒนธรรมไทยโคราช ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา และบางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ เพลงพื้นบ้านของชนกลุ่มนี้ คือ เพลงโคราช ปัจจุบันพัฒนาจากเพลงพื้นบ้านมาเป็นคณะหรือเป็นวง มีการฝึกหัดเป็นอาชีพ

รับจ้างแสดงในงานบุญ งานมงคล งานแก้บนทำวสุรนาрі เนื้อร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง กลอนเพลงมีหลายแบบ เช่น เพลงคู่สอง เพลงคู่สี่ ใช้ปรบมือตอนจะลงเพลงแล้วร้อง "ไช ยะ" การร้องเล่นเพลงโคราชที่มีเนื้อร้องโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิง

เพลงพื้นบ้านภาคใต้

เพลงพื้นบ้านภาคใต้มีค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ แต่ยังรักษารูปแบบพื้นเมืองได้มาก นิยมเล่นกันเองตามเทศกาลต่างๆ โดยไม่มีการรับจ้างแสดง และไม่ถือเป็นอาชีพ เพลงพื้นบ้านภาคใต้ที่สำคัญๆ ได้แก่ เพลงเรือ เพลงบอก เพลงนา เพลงกล่อมทารกหรือแห่นาค และเพลงร้องเรือหรือเพลงขาน้องซึ่งเป็นเพลงกล่อมเด็ก

เพลงเรือ

เป็นเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่ง ใช้เล่นในเรือ นิยมเล่นในเดือนสิบเอ็ด หรือเดือนสิบสองหลังออกพรรษาแล้ว ภาคใต้จะมีงานประเพณีชักพระหรือแห่พระ ผู้เล่นเพลงเรือเป็นชาวบ้านที่อยู่ใกล้แม่น้ำ ลำคลอง หรือทะเลสาบ เช่น อำเภอไชยา อำเภอกะสมุย อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมืองฯ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา และจังหวัดชุมพร การเล่นเพลงเรือ มีเรือเพลงฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยเริ่มต้นร้องกลอนไหว้ครู ก่อน จากนั้นก็ว่ากลอน ชักชวนเรือเพลงอีกฝ่ายให้มาร้องเล่นกัน แล้วร้องโต้ตอบกันด้วยปฏิภาณไหวพริบ ทั้งในเชิงเกี้ยวพาราสี ไต่ถามอย่างเผ็ดร้อน และกระแซะเย้าแหย่กัน มักนำเอาเหตุการณ์บ้านเมือง หรือสภาพแวดล้อมมาสอดแทรกในเนื้อร้อง เพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน หรือเสียดสีประชดประชันกัน ในระหว่างที่ร้องเพลงเรื่อนั้น ผู้พายต้องพายให้เข้ากับจังหวะของเพลงด้วย

เพลงบอก

เป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมเล่นในวันสงกรานต์ (ก่อนหรือหลังก็ได้) เพื่อบอกความหรือประกาศวันสงกรานต์ว่า ปีนี้ภาคใต้น้ำกั้ว วันใดเป็นวันธงชัย วันอธิบดี ฯลฯ เพลงบอกอาจเล่นในงานบุญต่างๆ หรืองานประจำปีก็ได้

เพลงนา

เพลงพื้นบ้านของชาวจังหวัดชุมพร ใช้ร้องเล่นเมื่อจับกลุ่มเดินไปนา และร้องระหว่างเกี่ยวข้าว ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ แต่วรรคหนึ่งอาจมี ๙ - ๑๑ คำแล้วแต่เนื้อความที่ร้อง และใช้สัมผัสท้ายวรรคเป็นเสียงเดียวกันที่เรียกว่า กลอนอา กลอนอี การร้องเพลงนาต้องมีคู่ขับร้องด้วยคนหนึ่ง ผู้ร้องนำต้นบทเรียกว่า แม่เพลง คู่ขับร้องเรียกว่า ท้ายไฟ และเมื่อร้องจบบทหนึ่งอาจเปลี่ยนกันเป็นแม่เพลง หรือท้ายไฟก็ได้

เพลงกล่อมนาค หรือเพลงแห่นาค

เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวไทยพุทธแถบแหลมสทิงพระ จังหวัดสงขลา ใช้ร้องกล่อมนาคตอนแห่นาคออกจากบ้านไปวัด และตอนแห่เวียนรอบพระอุโบสถ นอกจากร้องเพื่อความสนุกสนานครื้นเครง เนื้อหาของบทเพลงยังเป็นการอบรมสั่งสอนนาคก่อนเข้าบรรพชาอุปสมบท ขอความเป็นสิริมงคลจากเทวดา และบางตอนก็ร้องล้อเลียนนาคเกี่ยวกับหญิงคนรักด้วย คณะเล่นเพลงกล่อมนาคมีแม่เพลง ๑ - ๒ คน และลูกคู่ ๕ - ๑๐ คน เดินล้อมตัวนาค และร้องเพลงกล่อมไปตลอดทางจนถึงพระอุโบสถ มีแบบแผนการร้องนำและร้องรับ ดังตัวอย่าง

เพลงร้องเรือ หรือเพลงขาน้อง

เป็นเพลงกล่อมเด็กของภาคใต้ ใช้ร้องกล่อมเด็กให้นอนหลับ ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนชาวบ้าน โดยทั่วไป ๑ บท มี ๘ วรรค ในแต่ละวรรค มี ๔- ๑๐ คำ แล้วแต่เนื้อความ และบางเพลงอาจมีความยาวถึง ๓๐ วรรค เพลงร้องเรือ หรือเพลงขาน้อง ส่วนมากร้องเกริ่นนำด้วยคำว่า "ฮาเอ้อ" และจบท้ายวรรคแรกด้วยคำว่า "เหอ" เนื้อหาสาระเป็นการขับกล่อมให้เด็กนอนหลับเร็ว และหลับสนิท ด้วยความอบอุ่น ทั้งกายและใจ หลายบทได้สอดแทรกคำสอนในการประพฤติปฏิบัติตน ปลูกฝังคุณธรรม และสะท้อนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย